

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

CORPORATE GOVERNANCE IN THE FIELD OF FUNCTIONING OF THE BANKING SYSTEM IN UKRAINE: THEORETICAL-APPLIED ASPECTS

Кравчук А.Д., магістр

Юридичний інститут

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Стаття присвячена висвітленню теоретико-прикладних аспектів корпоративного управління у банківській сфері. На основі аналізу нормативно-правових актів та науково-теоретичних джерел досліджено проблему тлумачення поняття «корпоративне управління в банківській сфері». Зокрема, було виявлено законодавчу прогалину у частині трактування поняття корпоративного управління в банківській сфері у Законі України «Про банки і банківську діяльність» та Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи». Зроблено висновок щодо необхідності законодавчого визначення вказаного терміна. Зокрема, запропоновано доповнити ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначенням міжнародним терміном «корпоративне управління в банківській сфері» як комплексу відносин між керівництвом компанії, його радою, його акціонерами та іншими зацікавленими сторонами, який забезпечує структуру, через яку визначають цілі компанії, способи досягнення цих цілей, а також моніторинг виконання. Очікується, що такі зміни усунуть наявну законодавчу прогалину, а також сприятимуть наближенню законодавства України до міжнародних стандартів. Крім того, виявлено проблеми в частині відповідності банків України передовим міжнародним практикам та принципам ефективного корпоративного управління, що вказують на наявність значного ризику для акціонерів, інвесторів і рейтингу. У зв'язку з цим, запропоновано законодавчо закріпити гарантії дотримання Принципів Базельського комітету, спрямованих на просування надійної практики корпоративного управління для банківських організацій. Водночас наголошується на необхідності врахування, що запровадження цих принципів має бути співмірним з розміром, складністю, структурою, економічною значущістю, профілем ризику та бізнес-моделлю банку і групи (за наявності), до якої він належить. Це означає здійснення обґрунтованих коригувань (де належно) для банків з нижчими профілями ризику, та готовність до більших ризиків, які можуть супроводжувати складніші та зареєстровані на біржі установи.

Ключові слова: корпоративне управління, банківська сфера, принципи корпоративного управління, правове регулювання, удосконалення законодавства.

The article is devoted to the coverage of theoretical and applied aspects of corporate governance in the banking sector. Based on the analysis of regulations and scientific and theoretical sources, the problem of interpreting the concept of corporate governance in the banking sector is investigated. In particular, a legislative gap was identified in the interpretation of the concept of corporate governance in the banking sector in the Law of Ukraine «On Banks and Banking» and the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine to Improve Corporate Governance in Banks and Other Banking Functioning». systems «. The conclusion on the necessity of legislative definition of the specified term is made. In particular, it is proposed to supplement Art. 2 of the Law of Ukraine «On Banks and Banking» defining the term «corporate governance in the banking sector» as a set of relations between the company's management, its board, its shareholders and other stakeholders, which provides a structure through which to define the company's goals, ways to achieve these goals, as well as performance monitoring. It is expected that such changes will close the existing legislative gap, as well as contribute to the approximation of Ukrainian legislation to international standards. In addition, problems were identified in terms of compliance of Ukrainian banks with international best practices and principles of effective corporate governance, which indicate the presence of significant risk for shareholders and investors and ratings. In this regard, it is proposed to legislate guarantees of compliance with the Basel Committee Principles, aimed at promoting sound corporate governance practices for banking organizations. At the same time, it is emphasized that it should be taken into account that the implementation of these principles should be commensurate with the size, complexity, structure, economic significance, risk profile and business model of the bank and the group (if any) to which it belongs. This means making sound adjustments, where appropriate, for banks with lower risk profiles, and preparedness for greater risks that may accompany more complex and listed institutions. risk profile and business model of the bank and the group (if any) to which it belongs. This means making sound adjustments, where appropriate, for banks with lower risk profiles, and preparedness for greater risks that may accompany more complex and listed institutions.

Key words: corporate governance, banking, principles of corporate governance, legal regulation, improvement of legislation.

Постановка проблеми. Банківський сектор як фінансовий посередник відіграє вагомий роль в економічному житті країни, що зумовлює необхідність дотримання високого рівня корпоративного управління для забезпечення його надійності та безпеки. Ефективне корпоративне управління має вирішальне значення для належного функціонування банківського сектора та економіки в цілому. Надійне корпоративне управління забезпечить належний рівень розподілу повноважень, відповідальності, підзвітності, системи стримувань та противаг у кожному банку, включно з радою, правлінням та підрозділами управління ризиками, контролю за дотриманням норм (комплаєнс) та внутрішнього аудиту. Позитивний вплив на якість корпоративного управління у сфері функціонування банківської системи матимуть механізми та заходи, передбачені в рамках реформи корпоративного управління в банках, відповідно до ухваленого 30 червня 2021 року Верхо-

вною Радою України в другому читанні Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи». Проте наразі корпоративне управління у сфері функціонування банківської системи все ще потребує подальшого удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання корпоративного управління у сфері функціонування банківської системи в Україні присвячені наукові праці низки вітчизняних вчених, серед яких: Л.В. Барда, О.В. Метлушко, Т.І. Осадча, Т.М. Петренко та інші.

Проте, попри наявний науковий доробок, це питання досліджується доволі фрагментарно, в рамках різних наукових праць, що зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку. Зокрема, нині все ще не розробленим залишається тлумачення поняття корпоративного

управління у сфері функціонування банківської системи, поза увагою вчених залишилися гарантії дотримання принципів корпоративного управління у сфері функціонування банківської системи.

Мета статті. Автор у науковій статті ставить за мету розглянути теоретико-прикладні аспекти корпоративного управління у сфері функціонування банківської системи в Україні.

Вклад основного матеріалу. Корпоративне управління – порівняно нове поняття для банківської системи України. Поступово українські банки наближаються до загальноприйнятої практики, яка передбачає активну співпрацю із закордонними партнерами, наявність у складі акціонерів іноземних банків, а значні фінансові запозичення приходять із-за кордону. Тому для успішної роботи в сучасних умовах, банки повинні відповідати низці вимог, частина з яких – відповідність нинішнім міжнародним стандартам корпоративного управління [3, с. 92].

Водночас системний аналіз нормативно-правових актів, що забезпечують правове регулювання корпоративного управління у сфері функціонування банківської системи свідчить, що нині визначення дефініції «корпоративне управління в банківській сфері» законодавець не наводить. Тобто простежується певна правова прогалина. Таких висновків, зокрема, ми дійшли виходячи з того, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» [9] відповідної дефініції не містить. Донедавна цю законодавчу прогалину заповнювали Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалені Постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 [2], які таке визначення містили. Проте наразі вони втратили чинність.

Не надає чіткої відповіді на це питання й правова доктрина. Зокрема, вчені розглядаючи різні аспекти корпоративного управління в банківській сфері, не наводять його тлумачення. Разом з тим підходи науковців з цього приводу можна класифікувати на три групи. Представники першого підходу пропонують тлумачити корпоративне управління в банківському секторі як процес, який використовується для забезпечення ефективної діяльності та надійності банку, а також з метою збільшення його вартості [6, с. 35]. Втім, на наш погляд, запропоноване визначення не розкриває змісту, а лише вказує на мету.

Прихильники другого обмежуються лише загальним трактуванням корпоративного управління [5]. Слід зазначити, що загалом в юридичній літературі під корпоративним управлінням пропонується розуміти систему правовідносин організаційного, майнового та немайнового характеру, що складають між засновниками, учасниками товариства (або особами, що їх представляють) та його органами чи посадовими особами з приводу організації діяльності господарського товариства та контролю за нею в межах реалізації корпоративних прав їх власників [3, с. 101], а також систему виборних та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю підприємницького товариства (корпорації), що відображає баланс інтересів усіх учасників корпоративних відносин, а також його менеджерів та кредиторів, і спрямована на одержання максимально можливого прибутку від діяльності товариства [12].

Проте не можна оминати увагою, що корпоративне управління банків відрізняється від корпоративного управління звичайних компаній. Це пов'язано з характером банківського бізнесу, складністю його організації, унікальністю балансів банків, необхідністю захисту найслабкішої сторони в ланцюжку (тобто вкладників) та системними ризиками, викликаними банкрутствами банків. Баланси банків відрізняються набагато більшою непрозорістю; стороннім важко оцінити якість активів, якими володіє банк, а отже і його справжнє фінансове становище. Крім того, банк обслуговує кілька конфліктуючих інтересів – від акціонерів до позичальників або вкладників – і хороше управління важливе для балансування цих

інтересів. А отже, дефініцію «корпоративне управління в банківській сфері» слід розглядати з урахуванням специфіки банківської сфери.

Згідно з третім підходом, тлумачення корпоративного управління в банківській сфері обмежується трактуванням, яке пропонує Базельський комітет з банківського нагляду [11; 1]. Своєю чергою згідно з положеннями Принципів корпоративного управління для банків Базельського комітету з питань банківського нагляду, корпоративне управління являє собою комплекс відносин між керівництвом компанії, його радою, його акціонерами та іншими зацікавленими сторонами, який забезпечує структуру, через яку визначають цілі компанії, способи досягнення цих цілей, а також моніторинг виконання [8].

Заразом слід зазначити, що поняття корпоративного управління в банківській сфері зараз можна віднайти у локальних нормативно-правових актах. Зокрема, у Принципах корпоративного управління, що затверджуються на рівні окремих банків. Так, наприклад, у Принципах ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» під «корпоративним управлінням» розуміється загальне керівництво діяльністю Банку, що виконується Загальними Зборами Акціонерів, Наглядовою Радою Банку, Правлінням Банку у частині: встановлення стратегічних цілей діяльності Банку шляхом досягнення вказаних цілей (включаючи порядок створення органів управління, надання їм повноважень на здійснення управління поточною діяльністю Банку) та контролю за їх досягненнями; створення стимулів трудової діяльності, що забезпечують виконання органами управління та посадовими особами Банку всіх дій, що необхідні для досягнення стратегічних цілей діяльності Банку; досягнення балансу інтересів акціонерів, членів Наглядової Ради та Правління, його кредиторів, вкладників та інших зацікавлених осіб; забезпечення дотримання законодавства України, установчих та внутрішніх нормативних документів Банку, а також принципів професійної етики [7].

Зважаючи на вказане, ми підтримуємо підхід щодо тлумачення корпоративного управління в банках, представники якого обмежуються трактуванням Базельського комітету з банківського нагляду. Втім, на наш погляд, питання законодавчої невизначеності досліджуваної дефініції потребує все ж таки законодавчого вирішення.

Як зазначалося, у червні було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи» [10]. Відповідно до положень вказаного закону, передбачаються зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9] в частині регулювання корпоративного управління, що є цілком логічним. Адже ефективне корпоративне управління сприяє надійності та стійкості банків. Таким банкам населення більше довіряє свої кошти, отже банки матимуть більший потенціал у стимулюванні економічного зростання.

Втім запропоновані законом зміни, незважаючи на їх безсумнівну важливість, не можна визнати достатніми. Адже попри те, що термін «корпоративне управління» в контексті банківської діяльності у тексті досліджуваного закону вживається доволі часто, його визначення у ньому відсутнє. Така ситуація видається дещо незрозумілою з огляду на те, що Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи» [10] спрямований серед іншого на законодавче усунення правових прогалин, наближення законодавства України до міжнародних стандартів в аспекті відповідності банківського законодавства України Основним принципам ефективного банківського нагляду, у тому числі з питань корпоративного управління, та Настановам щодо принципів корпоративного управління для банків Базельського

комітету з питань банківського нагляду. За цих обставин положення щодо внесення змін до ст. 2 «Визначення термінів» Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9] все ж таки містить.

Зважаючи на вищевикладене та маючи мету заповнити зазначену законодавчу прогалину, на наш погляд, доцільно було б доповнити Закон України «Про банки і банківську діяльність» [9] визначенням терміну «корпоративне управління у банківській сфері» у такій редакції: «Корпоративне управління являє собою комплекс відносин між керівництвом компанії, його радою, його акціонерами та іншими зацікавленими сторонами, який забезпечує структуру, через яку визначають цілі компанії, способи досягнення цих цілей, а також моніторинг виконання».

Зокрема, вважаємо за доцільне доповнити вказаними положеннями ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9]. Такі зміни не лише усунуть наявну законодавчу прогалину, а й сприятимуть наближенню законодавства України до міжнародних стандартів.

Крім того, на наш погляд, доцільно було б законодавчо закріпити гарантії дотримання Принципів Базельського комітету, спрямованих на просування надійної практики корпоративного управління для банківських організацій. Адже нині рівень відповідності банків України передовим міжнародним практикам та принципам ефективного корпоративного управління вказує на наявність значного ризику для акціонерів, інвесторів та рейтингу [6, с. 37]. Питання в тому, що ОЕСР (принципи управління в корпоративному державному секторі) – це лише принципи, рекомендації,

які насправді є рекомендаціями не для державних банків, а для регулятора та законотворця. Це основні, базові цілі, тому їх не можна сприймати буквально. В різних країнах ці принципи імплементовані по-різному. Багато чого залежить від законотворчої специфіки, як побудована система права тощо. Водночас необхідно врахувати, що запровадження цих принципів має бути співмірним з розміром, складністю, структурою, економічною значущістю, профілем ризику та бізнес-моделлю банку та групи (за наявності), до якої він належить. Це означає здійснення обґрунтованих коригувань (де належно) для банків з нижчими профілями ризику, та готовність до більших ризиків, які можуть супроводжувати складніші та зареєстровані на біржі установи [8].

Висновки. Отже проведений аналіз дає змогу формулювати такі висновки: корпоративне управління у банківській сфері наразі супроводжується низкою теоретико-прикладних проблем, вирішення яких можливе лише за умови внесення низки законодавчих змін. По-перше, необхідно доповнити ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначенням терміна «корпоративне управління в банківській сфері»; по-друге, законодавчо закріпити гарантії дотримання Принципів Базельського комітету, спрямованих на просування надійної практики корпоративного управління для банківських організацій з врахуванням того, що запровадження цих принципів має бути співмірним з розміром, складністю, структурою, економічною значущістю, профілем ризику та бізнес-моделлю банку та групи (за наявності), до якої він належить.

ЛІТЕРАТУРА

1. Метлушко О.В. Специфіка корпоративного управління в банках. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 619–626.
2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: Постанова Правління Національного банку України 15.03.2004 року. № 104. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id120193> (дата звернення: 19.07.2021).
3. Ніколенко М.О. Корпоративне управління як інституційне середовище функціонування корпоративного договору // Стратегії розвитку Харківської області на період 2021–2027 років: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу, 23 січня 2020 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 98–102.
4. Осадча Т.І. Корпоративне управління та його особливості в банківському секторі України. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2009. № 1. С. 83–93.
5. Петренко Т.М. Проблематика розвитку концепції корпоративного управління в банківській системі України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць / Державний ВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ». Суми, 2010. Т. 30. С. 248–253.
6. Польшова О.Л., Барда Л.В. Організація системи корпоративного управління в банківському секторі України. *Економіка та держава*. 2017. № 9. С. 34–38.
7. Принципи (кодекс) корпоративного управління АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК». URL: <https://www.universalbank.com.ua/storage/app/uploads/public/5c2/f6c/cd6/5c2f6ccd626f5743364153.pdf> (дата звернення: 19.07.2021).
8. Принципи корпоративного управління для банків Базельського комітету з питань банківського нагляду від 15 липня 2015 року. URL: <https://old.bank.gov.ua/document/download?docId=64199632> (дата звернення: 19.07.2021).
9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 року 07.12.2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 19.07.2021).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи: Закон України від 12.11.2020 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI03655A.html (дата звернення: 19.07.2021).
11. Сафронова О.І. Державне сприяння розвитку системи корпоративного управління в комерційних банках України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. № 2. С. 123–131.
12. Спасібо-Фатеева І.В., Кібенко О.Р., Борисова В.І. Корпоративне управління: моногр. / за ред. Спасібо-Фатеевої І.В. Харків: Право, 2007. URL: <https://sci-book.com/ukrajini-pravo-korporativne/korporativne-upravlinnya-monografiya.html> (дата звернення: 23.07.2021).